

ԽՃԱՆԿԱՐԸ ՀԱՅՈՑ ՄՕՏ

(ԿԱՆԽԱԳՈՅՆ ՇՐՋԱՆԻՆ)

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԽՃԱՆԿԱՐՆԵՐԸ - ԱՆՈՆՑ ԳԻՒՏԸ

(Շար. տես «Բազմավէպ» 1934, էջ 358)

Ձիթենեաց լեռան խճանկարները: — Դա մասկոսի դրան խճանկարին համար տըրուած չափական և նկարագրական մանրամասնութիւնները կը պակսին ասոնց մասին: Ես ասոնց երկու հատը առնելով նախ ուսումնասիրութեանս կ'ենթարկեմ: Նկարի առնելով այս երկու հատին արուեստի նմանութիւնը, իրարմէ չեմ բաժնեք, այլ նոյն ատեն երկուքին եւս վրայ կը խօսիմ: Ասոնցմէ առաջինը կը ներկայացնէ ամբողջական յատակ մը, իսկ երկրորդը յատակի մը մէկ չորրորդ մասը (երկու տարբեր զիրար ամբողջացնող լուսանկարներ յօդուածիս մասին մէջ ներկայացուած¹): Առաջինն և երկրորդը ունին հիւսկէնկար գօտի մը, նման Գամասկոսի դրան խճանկարին գօտւոյն, միայն թէ հոս երկրորդն ունի զլիսաւոր հիւսկէնկար գօտւոյն ներքին և արտաքին կողմը ալէձեւ երկու գօտիներ, նման Գամասկոսի դրան խճանկարի հատակտորին:

Ձիթենեաց լեռան առաջին խճանկարին յատակը կը կազմեն իրարու շաղկապուած, և իրարու յաջորդող բոլորակներու և քառակուսիներու շարք մը: Հորիզոնական չորս քառակուսիներ և երեք բոլորակներ, իսկ ուղղաձիգ երեք քառակուսիներ ու երկու բոլորակներ: Ընդամէնը 18 քառակուսի և 17 բոլորակներ. քառակուսիներն ու բոլորակները կազմուած են նոյն ժապաւէնէն. անպաճոյճ և պարզ: Երկրորդ խճանկարը ցոյց կու տայ նոյնպէս բոլորակներ,

որոնք հոս աւելի շքեղ ու զարդարուն են: Քառակուսիները անշատ զետեղուած են, և կիսաբոլորներ կան: Նոյն իսկ բոլորակներու միջոցը՝ որ բազմանկիւններ են՝ օգտագործուած է բուսական և ձկնային պատկերներով: Երկրորդ խճանկարին ժապաւէնը սակայն հիւսկէնկար է, ոլորուած զոյգ թելերէ ժապաւէն մը՝ որ կը կազմէ օղակներ և յառաջ կը բերէ բաժանումներ:

Առաջինին յատակը ծածկող քառակուսիներուն և կլորներուն մէջ առատօրէն զործածուած է թռչուն, կենդանի կամ բուսականութիւն: Երկրորդին կլորներուն մէջ թռչուններ կան, երեւոյղ միակ քառակուսիին մէջ ոչխար մը (զուցէ Գառն Աստուծոյ) միայն. անկանոն բազմանկիւն բաժանումներուն մէջ խիստ յաջող օրինակուած ձկներ, երկու ողկոյղ խաղող տերեւներով և տեսակ մ'ալ պտուղ: Իսկ կիսաբոլորները ճաճանչազարդերով պճնուած են:

Գալարուն ժապաւինածեւ բաժանումներով, բուսական զարդերու կազմութեամբ արուեստ կայ հին հայոց մօտ, օրինակ՝ ձեռագիրներու ճակատներ, խորաններ կամ կիսախորաններ: Այս ձեւ արուեստը նոր բան մը չէ Հայոց համար. անոնք նման զարդարանքներ կը զործածէին շատ հին ժամանակներն ալ: Երկրորդին մէջ կ'եւեւայ քիչ մը օտար, բիւզանդական ազ-

1. Տես Բազմ. (1934) Թ. 5-6, էջ 195-6, պատկեր Թ. 3, 4, 5, 6:

դեցութիւն՝ ընդհանուր կազմութեան մէջ. բոլորակ մը՝ շաղկապուած են երկու բոլորակներու մէջ սակայն դարձեալ համարողութեան մէջ: Ամբողջ բոլորին մէջ ճառագայթածեւ կ'երեւայ քանդակեալ աստղ մը, աղամանդածեւ ճառագայթներ:

Քուչակձի եղբայրներու լուծակը
Նմոյշ որթի և խաղողի զործածութեան քրիստ. սրբ. արուեստին մէջ
(տես Բազմ. 1934, էջ 360)

չէր վերապահուած: 1928ին կ. Պոլսոյ Ձէմպերլի-թաշի մէջ գտնուեցաւ քար մը, որ քանդակուած էր նոյն այն երիզէ զձեռով որուն զոյուլթիւնը տեսանք Ձիթենեաց լեռան խճանկարներուն մէջ: Փանդակին՝ որ իր թէ հազար տարուան հնութիւն մը ունի և կը ներկայացնէ ամբողջ

բով. ասոր յար և նմանը կայ Ձիթենեաց երկրորդ խճանկարին ստորին կիսակլորին մէջ, որ կիսով եղծուած է: Այսու հանդերձ որոշ կ'երեւայ իմ տեսած նմանութիւնս: Աջակողմեան կլորին կտորէն կ'եւեւայ որ հիւսկէնկար մ'էր, հայ հին արուեստին ալ հասարակ: Իսկ վերի կլորին

կտորը ցոյց կու տայ ուրիշ ճառագայթածեւ
աստղ մը, ուր սակայն ճառագայթները
անկիւնաւոր չեն նախորդին պէս, այլ կոր:
Ասոր ալ նոյն և նմանը կը գտնենք Չիթե-
նեաց լեւրան երկրորդ խճանկարին ձախա-
կողմեան կիսակլորներուն մէջ Կ. Պոլսոյ
քանդակեալ հատակոտոր քարին վրայ, ինչ-
պէս կը տեսնուի՝ կլորները թռչուն, բոյս
կամ կենդանի չունին, ինչպէս որ կը գրու-
ենք խճանկարներուն մէջ: Սակայն կաւէ
հատակոտոր մը Սասանեան, 2-ի դարէն.
ցոյց կու տայ թռչուն մը կլորին մէջ, թէ
և Կ. Պոլսոյ քանդակի բեկորին, և Չի-
թենեաց լեւրան խճանկարին ժապաւինեայ
օղակները չկան Սասանեան հատակոտոր
կլորին մէջ: Գարծեալ միջագետեան ԺԱ-
ԺԲ դարու արծաթ արկղիկի կողերուն
քանդակազարդը կը կազմէ ժապաւէնէ
օղակները, յար և նման Կ. Պոլսոյ և Չի-
թենեաց լեւրան խճանկարներուն օղակա-
ծեւերուն:

Բայց ալ ժամանակն է որ կանգ առնենք
Հայաստանի մէջ և խճանկարներուն կատա-
րեալ պատկերային նմանութիւնը փրն-
տենք: Իրապէս հետազօտութիւններս կը
քաջալերուին:

Աղթամարի ճոխ բարձրաքանդակնե-
րուն կարգին՝ կը հանդիպիմ Գագիկ
Արծրունի թագաւորին բարձրաքանդակին՝
Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցւոյն վրայ: Գագիկ
Արծրունիի այս բարձրաքանդակը
կարեւոր է, ոչ միայն պատմական, այլ
նաեւ գեղարուեստական տեսակէտով, երբ
նկատի առնենք հիւսուածեղէնի գծագրու-
թիւնները որոնք կ'երեւան Գագիկ Ար-
ծրունիի հագուստներուն վրայ: Ասիկա

կարեւոր է մասնաւորաբար խճանկարնե-
րու արուեստին տեսակէտով: Անոր պատ-
կերն արդէն տուինք անցեալ թուին մէջ¹:

Գագիկ թագաւորին հագուստներէն զիս
հետաքրքրող մասը վերարկուն է: Հոն որոշ
կը տեսնուին Չիթենեաց լեւրան խճանկար-
ներուն ժապաւինեայ օղակները՝ որոնց մէջ
թռչուններ զետեղուած են, օղակները շաղ-
կապուած են իրարու՝ չորս կողմերէն ալ,
ճիշտ նման խճանկարներուն օղակներուն,
և անոնց միջեւ գոյացած միջոցն ալ զար-
դարուած է հինգ տերեւալից ճիւղերով:
Ասիկա թանկագին ապացոյց մըն է որ ցոյց
կու տայ խճանկարին և բուն Հայաստան
գտնուող արուեստին կապակցութիւնը, ինչ-
պէս տեսանք կատարեալ և ամբողջական
նմանութիւն պակսեցաւ Հին Բիւզանդա-
կան և Սասանեան արուեստներուն՝ իմ
ներկայացուցած նմոյշներուն հետ, սակայն
խճանկարը պահեց Հայկականին հետ:

Գագիկի վերարկուն և Չիթենեաց լե-
ւրան այս խճանկարին գծածեւերը խիստ
մօտէն յիշեցնող գծածեւեր կան բազմա-
քանդակեալ փղոսկրներու վրայ: Ասոնց-
մէ մին ներկայացուած է Dr. F. R. Mar-
tin-է իր նշանաւոր « A History of
oriental carpets»-ի մէջ, էջ 357, առած
Լուվրի թանգարանէն. և իբր թուական
նշանակուած է ԺԱ. դար: New York-ի
Metropolitan Museum of art եւս ու-
նի երկու նման փղոսկրներ որոնց համար
սակայն ԺԳ դար նշանակուած է:

Ըստ Dr. F. R. Martin-ի՝ Լուվրի
թանգարանին կտորը շինուած է Շաէղի
մէջ, իսկ Metropolitan Museum of
art-ի տնօրէնութիւնը կ'ըսէ որ իրենց ու-

1. Բզմվզ. Սեպտ-Հոկտ. (1934) էջ 361. — Նշանա-
կելի է որ այս քանդակին նման պատկերացնող խճան-
կար գտնուած է Կ. Պոլսոյ մէջ ալ, « Այս տեսակ ար-
ձաններ և պատկերներ յաճախ կը տեսնուին ոչ միայն
հայկական հին եկեղեցիներու վրայ, այլ և ընդհանրա-
պէս բիւզանդական եկեղեցիներու շատերուն վրայ, օրի-
նակի համար Կ. Պոլսոյ մէջ Լաթիքէ Քափուի մօտ իր
բնութեամբ ծանօթ Բահրիէ մզկիթին, — որ նախկին Խո-
րա անուն յունական վանքին քառասուն վկայից(?) եկե-
ղեցին էր, — խճանկար (mosaïque) քաղմաթիւ պատկեր:

ներէն մին կը ներկայացնէ ճիշտ վերոյիշեալ տեսարանը»
(Հայոց հին Գեղարուեստի վարպետները. Կ. Յ. Բա-
մաջեան. 1926 էջ 23):

Արդեօք կարելի է հետեցնեն որ հայ խճանկարիչ-
ներ՝ թարմ ունենալով իրենց յիշողութեան մէջ Աղթա-
մարի քանդակներուն ապաւորութիւնը, Կ. Պոլսոյ մէջ
վերոյիշեալ Բիւզանդական եկեղեցւոյն վրայ աշխատած
և խճանկարներուն մեզ վերստին օրինակած են իրենց
ցանկալի հայրենեաց յիշատակները:

նեցածները շինուած են խաւիլոյ հարաւա-
յին մասին մէջ: Անոնց համար վերջնա-
կան ապացոյցներ չկան, այլ միայն հե-
տեւութիւն է ըստ իս դատելով արուեստն
և արհեստը՝ հաւանական է՝ որ ատենը շի-
նուած ըլլան Բիւզանդիոնի մէջ. հաւա-
նաբար Կ. Պոլիս՝ եթէ ոչ փոքր Ասիա:
Արուեստը Սասանեան-Հայկական միջա-
գետային խառնուրդ մըն է, որմէ օգտուած
է Բիւզանդիոն և թերեւս անկէ առաջ ալ
Յունաստան, որովհետեւ 1933-ին Կո-
րնթոսի հին շուկային մօտ՝ Prof. Ri-
chard Stillwell-ի յայտարարութեան հա-
մաձայն՝ Քրիստոսի Բ դարէն նկատուած
Յունական խճանկարներ գտնուեցան: Այս
խճանկարներուն շատ խեղճ լուսանկարի
հրատարակութիւնն է որ ձեռքս հասաւ.
ուսկից դատելով և նկատի առնելով տրուած
ծանօթութիւնները կը տեսնենք որ այս
խճանկարն ալ ունի ոլորուած երկթել հիւս-
կէն շրջանակ՝ նման Երուսաղէմի խճան-
կարներուն, միայն թէ կլոր գծածեւը
կազմելու տեղ անկիւնաւոր են կազմու-
թիւնները. նաեւ այս քառակուսիները կը
պարունակեն թռչուններ որոնց Սասանեան
— Հայկական թռչնածեւեր ըլլալուն մասին
բան մը չեմ կրնար ըսել ձեռքս գտնուող նիւ-
թերով: Հարկ կը տեսնեմ հոս աւելցնելու
որ Քրիստոսի Բ. դարուն նկատուած սոյն
խճանկարներուն իրապէս Բ. դարու նկա-
տուելուն պատճառները ինծի անծանօթ են
առ այժմ. որով չեմ ընդունիր վերջնա-
կանապէս թէ անոնք իրապէս այդ դարուն
են թէ աւելի նոր ժամանակի գործ:

Չիթենեաց լեւրան այս երկու խճանկար-
ներուն վրայօք այսքան: Այժմ անցնիմ
միւս երկուքին: Բայց նախ աւելցնեմ որ
Չիթենեաց լեւրան երկրորդ խճանկարին
արձանագրութիւնն է որ կը կարդացուի.

**ԱՅՍ ԴՐ ԵՐԱՆԵԼԻՈՅ ՇՈՒԾՆԻԱՍ
ՄԱՐԻՆ ԱՐՏԱՒԱՆԱՅ ՀՈՌԻ ԺԸ**

Չիթենեաց լեւրան երկրորդ խճանկարը քա-
ռակուսի մըն է, թէեւ իբր յատակ՝ բայց
մեծ չէ, և արձանագրութեանէն դատելով
խաչքար—յիշատակարանի մը նման ըլլա-

լու է: Գօտին՝ այս խճանկարներուն հա-
սարակ հիւսկէնկար գօտին է առանց տար-
բերութեան: Իսկ կեղրոնին երեք քառորդ
մասը գրեթէ գրաւուած է եօթը տող ար-
ձանագրութեամբ՝ որ հետեւեալն է.

**ԲԱՐԵԽԱՍ ՈՒՆԵԼՈՎ ԱՌԱԾ. ՉՍՈՒՐԲ
ԻՍՍՅԻ ԵՒ ՉԵՐԱՆԵԼԻ ՀՍՐՍՍ ԵՍ ՎԱ-
ՂԱՆ ԱՐԱՐԻ ՎԱՍՆ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԵ-
ՂԱՅ ՉՅԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆՍ ՉԱՅՍ**

Կեղրոնին մնացեալ մասը զիրար խաչա-
ծեւող կանոնաւոր գծերով անկիւնի վրայ
ուղղաձիգ քառակուսիներու ամբողջութիւն
մըն է գունաւոր կեղրոններով: Այս ար-
ուեստն ալ հասարակ է Հայարուեստ գծածե-
ւերուն մէջ: Չորրորդ մասը յիշատակարան
մ'ալ կայ Չիթենեաց լեւրան խճանկարնե-
րուն մէջ: Այս խճանկար—յիշատակարանը
կից է Չիթենեաց լեւրան առաջին խճան-
կարին, ունի երկաթագիր քառատող յի-
շատակարան մը սապէս. «Այս յիշատա-
կարան տեսն Յակովբայ որ եղեւ ի ձեռն
խնդրելոց», ըստ երեւոյթին նշանաւոր Հայ
կրօնաւորի մը ի յիշատակ կանգնուած է՝
զինքը ճանչցողներէ: Գուցէ այս Յակովբը
առաջնորդ մը կամ վանահայր մ'էր, նոյն
իսկ խճանկարին գտնուած տեղւոյն վան-
քին, և իր մահուան վրայ միւս հայ կրօ-
նաւորները առ ի յարգանս իրեն՝ այս
խճանկար—յիշատակարանը կանգնեցին:

Յիշատակարանն անարուեստ աշխա-
տութիւն մ'ըլլալով, հարկ չկայ աւելի
ծանրանալ: Կրնայ ըլլալ որ միւս խճա-
նկարներէն շատ վերջ կազմուած ըլլայ և
նախորդներուն հետ որեւէ առնչութիւն
չունենայ:

Վերջապէս Չիթենեաց լեւրան վրայ ա-
ռաջին խճանկարին կից կայ հինգերորդ
հետաքրքրական խճանկար մըն ալ, սիրուն
և պարզ, որուն գծածեւերը անծանօթ չեն
Հայ մանրանկարչութեան: Օրինակ՝ մեծ
նմանութեամբ կարելի է բաղդատել Էջ-
միածնի նոր ցուցակին թիւ 1669 ձեռա-
գրին էջ 65Բ-ի նկարազարդին հետ: Այս
նկարը գործն է Մատթէոս վարդապետի
(գործ 1292ի): Ուրեմն այս ձեւաւորումն

ալ Հայոց ծանօթ էր և գործածուած արդէն Հայ մանրանկարչութեան մէջ ժ. դարուն, և ո՛վ գիտէ անկէ շատ առաջ ալ, վերոյիշեալ խճանկարէն զատ, փայտափորագրութեան կամ քանդակագործութեան մէջ:

Իսկ Ձիթենեաց լերան երկրորդ խճանկարին¹ կից կը գտնենք խճանկարի մը վերի մասը, որուն ոչ նկարագրականը և ոչ ալ ամբողջ լուսանկարը տրամադրութեանս տակ ունենալով՝ ստիպուած եմ միայն այս յիշատակութեամբ անցնիլ: Օր մը երբ դարձեալ Երուսաղէմ այցելեմ և աւելի երկար մնալու ժամանակ ունենամ, անձամբ դարձեալ պիտի ստուգեմ այս մանր խճանկար յիշատակարաններու մասին, և գուցէ այս էջերուն մէջ աւելի մանրամասնութիւններ տամ հետաքրքիրներուն:

Հոս պարտք կը համարիմ խորին շնորհակալութիւններս յայտնելու սրբազան բարեկամիս՝ գիտնական Մեսրոպ Եպս. Նշանեանին՝ որ հաճեցաւ խնդրանքիս վրայ հայթայթել ինչ ինչ լուսանկարներ, առանց որոնց աշխատանքս թերի պիտի ըլլար մեծապէս:

*
* *

Աւարտելով Հայկական խճանկարներու այս ուսումնասիրութիւնը, կ'ամփոփեմ: Նախ որ Երուսաղէմի հայ խճանկարները հին են և Ե-Ձ դարու գործ: Երկրորդ՝ Հայ արհեստավորի և արուեստագէտի գործեր են անոնք, հաւանօրէն Հայաստանէն մասնաւորաբար Երուսաղէմ բերուած, կամ արդէն հոն գտնուող. ամէն պարագայի տակ՝ Հայաստանի գեղարուեստին ծանօթ, անկէ ներշնչուած և զայն ընդօրինակող եղած են Երուսաղէմի խճանկարներուն կազմողները: Երրորդ՝ Երուսաղէմի խճանկարներուն արհեստով խճանկարներ Հայաստան ալ կային նոյն այդ շրջանին, որոնցմէ բիշ բան կը գտնենք այժմ: Վըստահօրէն պեղումները անակնկալ նորութիւններ պիտի տան իմ այս կարծիքս հաստատող: Չորրորդ՝ Երուսաղէմի խճանկարին նկարագրողները Հայաստանի մէջ ալ գործածուած են, և իմ տուած օրինակներու համեմատութիւնը ցոյց պիտի տայ որ Երուսաղէմի խճանկարներուն պատկերաձեւերուն և Հայաստանի արուեստին զանազան գծագրութեանց մէջ մեծ նմանութիւն՝ զրեթէ կրկնութիւն մը կայ: Երուսաղէմի խճանկարներուն վրայօք արտայայտութեանց գեղարուեստական բացատրութեանց և մեկնութեանց կարգին Մկրտիչ սրբազան Աղանունիի մօտ կը կարդամ. « Ձիթենեաց լերան Հայոց Ս. Յովհ. Կարապետի վանքի այդ մոզայիքները յայտնի է թէ հեռաւոր թուականէ մը կը հասնին. այդ մոզայիքի վարպետներն ալ միեւնոյն ոգով շարժած են՝ հեթանոսականը խառնելով քրիստոնէականին հետ, ինչպէս ցոյց կու տան անոնց լուսանկարուած մանրանկարները² »: Չեմ գիտեր թէ սիրելի սրբազանը որոշ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ, այս խճանկարներուն ո՞ր մասին հեթանոս և ո՞ր մասը Քրիստոնէական ըլլալն ինձ համար անկարելի է Հայ արուեստին ներկայ պայմաններուն տակ ճշտել, նոյն իսկ դժուար է բոլորովին Հայ արուեստ նկատել խճանկարներուն արուեստը, որոնց շարադրութեանց ձեւերուն հնագոյն օրինակները թէեւ Հայաստան կամ հայոց մօտ կը գտնենք նախ: Ես ցոյց տուի որ կար Հռոմէական, Սասանեան և ուրիշ ազդեցութիւն, ինքնատիպ եղած և իւրացուած Հայոց մօտ: Բայց իրապէս այդ Հռոմէական կամ Սասանեան նկատուածները անոնց կը պատկանին, թէ անոնցմէ առաջ ուրիշին, կամ ո՞վ գիտէ, նոյն իսկ Հայ արուեստին կը պատկանէին, որ փոխանակ փոխ առնելու՝ փոխ տուած ալ կրնայ ըլլալ: Անտարակոյս այս խճանկարները հին արուեստի կը պատկանին, գոնէ մեզի ծանօթ քրիստոնեայ և Հայ արուեստին: Խօսքս մասնաւորաբար թուրքականներուն մասին, է, ինչպէս որ Չօպանեան ալ կը գրէ. « Հայ

1. Տե՛ս Բզմով. Մայիս-Յունիս, 1934, էջ 195, Թ. 4.
2. Հայկական Հին Վանքեր և Եկեղեցիներ Սուրբ Երկրին մէջ. Երուսաղէմ 1931, էջ 163.

քրիստոնեայ արուեստի հնագոյն գործերէն եզոյց այս յիշատակարաններուն (Երուսաղէմի խճանկարները) հեղինակները, յետոյ դարերու ընթացքին՝ ունեցան արժանաւոր յաջորդներ, որոնք ինչ ինչ ձեռագիրներու աւելի եւս շեշտուած ու զարգացած հայկական կնիք կրող արուեստով նկարագրութեանց մէջ՝ ալ աւելի նուրբ ու կենդանի կամ փայլուն ու քմայքոտ կերպով արտայայտեցին թուրքներու և ծաղկանց շնորհը¹ »: Հոս յարգելի Պ. Չօպանեանի հետ համաձայն չեմ. թուրքականը՝ մասնաւորապէս Հայ արուեստի այդ կանխագոյն ծանօթ բնապաշտ արտայայտութեան կերպը, ըստ երեւոյթին մինչեւ ժ. դար կամ անկէ առաջ իր կատարելագոյն վիճակին մէջ էր, իր պարզութեամբ, բնապաշտիկ գծերով, որոնք

մաքուր և ուսումնասիրուած երեւոյթով կը ներկայանան, աւելի յաջող էին քան ձեռագիր զրչութեան դարերու արուեստը, որ իրը մանրանկարչութիւն կ'երեւայ, կանուխէն սկսելով պարզութեամբ և հետզհետէ մեզի հասնելով արեւելեան տաւալայման, շլացուցիչ ճոխութեամբ, ուր սակայն շատ անգամ բնապաշտութիւնը կը պակսի, զրեթէ կ'անհետանայ, և արուեստի կենսական ու Հայկական պարզութիւնը կը խեղդուի ճնշիչ արեւելեան-չինական ճոխութեան, գոյնի, և պատկերացումներու շարադրութեանց տակ: Այսպէս միայն շլացուցիչ՝ այլ ոչ բարձրօրէն գեղարուեստական արուեստ մը գոյացընելով, զոր չէ կարելի փոխանակել հնագոյն Հայ արուեստին տեղ:

Յ. ՔԻՐԻՏԵԱՆ

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ Ն Ե Ր ԼՈՒՍԱԾԻՐ ՇԱԲԱԹԱՅԵԱԼ ՎԱՆՔԵՐԷՆ

(Շար. տես Բզմովէպ. 1934. էջ 300)

Ս. Կոզմոս և Դամիանոս վանքը (Շաբաթացեալներու շարքին անցած ժ. դարերուն) Ակնայ քաղաքին հարաւակողմն է, երեք քառորդ ժամուան հեռավորութեամբ Կարուշլայ գիւղին մօտիկն է: Ս. Կոզմոս-Դամիանոսի զիրքը. — թէեւ անարժաթ բժիշկներու նուիրուած վանք մ'էր, նաքստի հարուստի և տիրապետողի վայելքով, շուրջուած բնական գեղ ու գեղ ճոխութիւններով այնչափ ակնաբախ նոյնչափ և վեհափառ էր: Շաբաթացեալը աջին ունէր ուղիղ ու բիշ շեղակի Կարուշլայ և հպարտեցիկ, ամբարձրիկ կամարակապը, որոնք Քրքը կէօզի բերդակարկառ միաշերտ ու կերտ ժայռ ամբարտակ, պողպատ

նրբանին տակը հեւուն ու խօսուն, կաթնաթոյր ջրատինքներու պտուկներէն բուղիս եւ ուղիս յորդած ու հոսած և օձագալար պրկմանց մէջ տրորած, լիացած ու յագեցած էին: Քառասնակի մշտնջենական սահնուն ու ցայտուն ակունքներէն՝ բխած ու կազմած աղբիւրներ ու աւազաններու փրփուր ու պողպաջուն արան շարաններն էին, որ կը ջրէին արտեր ու պարտէզներ, ծառ ու ծաղկունք, և պապակներ, պասուքներ կը զովացնէին ու կ'արբենային ամէնը սա անմահական սառնածին, զբախտածին երակներովն անգին:

Ականց այս բերդը ծորուն՝ կ'երկարի ու կը թեքի բիշ շեղումով մինչեւ Եփրատ և դէմը՝ Դարպասի կեցած Տիտան Կաշոյին համբաւաւոր: Անդին բազուկ կ'երկարէ թղթածածը Վզային, այս հռչակաւոր

1. Անահիտ. նոր շրջան 1929 թիւ 2, Ա. տարի «Հին Հայկական Մօզայիքներ» էջ 20.